

ZO'RAVONLIKKA UCHRAGAN AYOLLAR

*Alixanova Qunduzxon**Andijon Davlat Chet tillari Insituti 2-kurs**Filologiya va tillarni o'qitish (rus tili)*

Annotatsiya. Ushbu maqolada zo'ravonlikka uchragan ayollar duch keladigan muammolar, ularning ruhiy va jismoniy holatiga ta'siri hamda zo'ravonlikdan keyin rehabilitatsiya qilish jarayoni muhokama qilinadi. Maqolada zo'ravonlikka qarshi kurashishning huquqiy va ijtimoiy aspektlari, shuningdek, jamiyatning ushbu masalaga bo'lgan munosabati haqida ma'lumot beriladi. Mualliflar zo'ravonlikning oldini olish choralari, ayollarni qo'llab-quvvatlash tarmoqlari va davlat tomonidan beriladigan yordam tizimlarini ko'rib chiqadilar.

Kalit so'zlar: Zo'ravonlik, Ayollar huquqlari, Reabilitatsiya, Ruhiy sog'liq, Ijtimoiy yordam, Zo'ravonlikka qarshi kurash, Huquqiy himoya, Gender tengligi.

Аннотация. В этой статье обсуждаются проблемы, с которыми сталкиваются женщины, подвергшиеся насилию, влияние на их психическое и физическое здоровье, а также процесс реабилитации после насилия. В статье представлена информация о правовых и социальных аспектах борьбы с насилием, а также об отношении общества к этому вопросу. Авторы рассматривают меры по предотвращению насилия, сети поддержки женщин и системы государственной поддержки.

Ключевые слова: Насилие, Права женщин, Реабилитация, Психическое здоровье, Социальная помощь, Борьба с насилием, Правовая защита, Гендерное равенство.

Abstract. This article discusses the challenges faced by abused women, the impact on their mental and physical health, and the process of rehabilitation after abuse. The article provides information on the legal and social aspects of combating violence, as well as the society's attitude to this issue. The authors examine violence prevention measures, women's support networks, and state support systems.

Keywords: Violence, Women's rights, Rehabilitation, Mental health, Social assistance, Combating violence, Legal protection, Gender equality.

KIRISH. Zo'ravonlik muammosi keng ko'lamli mavzularini qamrab oladi: bu nafaqat jismoniy va jinsiy zo'ravonlik, balki psixologik bosim, shaxsning shaxsiyatini to'liq nazorat qilishga urinishdir. Bizningcha, psixologik zo'ravonlik faktlari muntazam ravishda ro'y beradigan oiladagi keskin iqlim oilaning barcha a'zolariga, bevosita yoki

bilvosita tegishli bo'lishidan qat'i nazar, istisnosiz salbiy ta'sir ko'rsatadi, chunki hamma zo`ravonning bosimiga moslashishga majbur bo`ladi.

TADQIQOT NATIJASI. I.V. Grosheva, M.F. Belenky, I.A. Furmanov va boshqalarning ta'kidlashicha, ayollar erkaklarnikiga qaraganda uydagi (oilaviy) zo'rvonlikdan ko'proq aziyat chekishadi. Rasmiy statistik ma'lumotlarga ko'ra, oiladagi zo'rvonlikdan jabrlanganlarning 95 foizi ayollardir, deyarli 97 foizida esa zo'rvonlikni amalga oshirgan shaxs erkaklardir[3]. Bir qator tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, har qanday ayol zo'rvonlikka duch kelishi mumkin, ya'ni zo'rvonlikka uchrash extimoli ayollarda yuqori, chunki oiladagi zo'rvonlik sinfiy, irqiy, madaniy, diniy, ijtimoiy-iqtisodiy jihatlaridan qat'i nazar, aholining deyarli barcha qatlam va toifalarida uchraydigan hodisadir[3].

Oilaviy zo'rvonlikdan jabrlangan ayollarni psixologik qo'llab-quvvatlash ikkita asosiy yo'nalishda amalga oshiriladi:

1. Zo'rvonlikning salbiy psixologik omillaridan va travmadan keyingi stress uchun shoshilinch psixologik yordam;

2. Individual maslahat va guruh ishi jarayonida uzoq muddatli yordam.

Oiladagi psixologik zo'rvonlikning asosiy belgilari quyidagilar bo'lishi mumkin:

1. Masxara va haqorat. Bunda zo'rvon xafa qilishga intiladi va jabrlanuvchini tahqirlashga harakat qiladi. Jabrlanuvchi (ayol) to'xtatishga harakat qilganda, zo'rvon shaxs tomonidan ayblov, norozilik kuzatiladi.

2. Oila va do'stlardan izolyatsiya, ya'ni zo'rvon shaxsda yagona egalik xissining ortishi, jabrlanuvchining e'tiborini butunlay o'ziga qaratishga urinish

3. Muvofiqlashtirilmagan harakatlarni taqiqlash.

Mazkur belgilarni kuzatgan ayollarda xavotir, informatsion stress kuzatiladi. Bu jarayonda psixologik insaytlar orqali ayollar "qurbon" pozitsiyasidan ozod bo'lishlari mumkin.

Odatda, oilada psixologik zo'rvonlikka ko'pincha ayollar va bolalar uchrashi kuzatiladi. Oiladagi zo'rvonlikni boshdan kechirgan ayollar uchun eng xarakterli narsa yuqori darajadagi ruhiy tushkunlik va tashvishdir. Bunday holda, tashvish bir necha jihatdan ko'rib chiqiladi va shunga mos yo'nalishda psixologik xizmat amalga oshiriladi:

1. O'z shaxsiyatini nazorat qilish ehtiyojining yuqoriligi.

2. Qabul qilingan xavfga nisbatan o'ta keskin reaksiyalar.

3. Neytral yoki ijobiy shaxslararo ogohlantirishlarni xavfli deb noto'g'ri talqin qilish.

Zo'rvonlikka duchor bo'lgan ayollar, zo'rvonlik xolatining turidan qat'i nazar (jismoniy, jinsiy, psixologik yoki iqtisodiy) ruhiy salomatligi yomonlashadi. Oilada ayollarga nisbatan sodir etilgan psixologik zo'rvonlikning oqibatlari orasida o'z-o'zini

tanqid qilishning kuchayishi, o'z-o'zini jazolash, o'z-o'zini qoralash darajasiga yetadi. Sodir bo'layotgan narsa uchun aybdorlik hissi, o'zining shaxsiy psixologik imidji(portreti)ni buzish kiradi. Buning natijasida shaxsiy chegaralarining noaniqligi kuzatiladi. Boshqa odamlar bilan muloqot qilishda adekvat chegaralarni o'rnatma olmaslik xolatlari kuzatiladi. Shuningdek, qo'rquv va nochorlik hissi, qaramlik sindromi, qoniqarsiz sevgi ehtiyoji bilan hissiy yaqinlik istagi, mehr ob'ektini yo'qotishdan qo'rqish, sherikning ehtiyojlarini qondirish uchun o'z ehtiyojlarini inkor etish, o'z his-tuyg'ularini bostirish, his-tuyg'ularni ifodalashni taqiqlash, o'ziga ishonchsizlik, dunyoni xavf sifatida qabul qilish, ikkilanish, yo'qotish va uyqusizlik hissi bilan ajralib turadi[4].

MUHOKAMA. Oiladagi zo`ravonlikning salbiy psixologik oqibatlariga quyidagilar kiradi: o'zini tutish istagi, negativizm, o'z pozitsiyasini ifoda etishdan bosh tortish, fidoyilik istagi, sevgi va yaqin muloqotga bo'lgan ehtiyojni ifoda etishdan qo'rqish, salbiy tajriba, bularning barchasi- hissiy sohaning deformatsiyasi bilan bog'liq bo'lib, bu his-tuyg'ularni ifodalashni taqiqlashga yordam beradi.

Oiladagi zo'ravonlik oqibatlari orasida travmadan keyingi stress belgilari ham bor. Shunday qilib, so'nggi yillardagi bir qator tadqiqotlarga ko'ra, oiladagi psixologik zoravonlik jismoniy va ruhiy zo'ravonlik omillarining kombinatsiyasida eng aniq ko'rinadi.

Psixologik zo`ravonlikdan keyin ham jabrlanuvchi ayol to'liq odatiy sharoitga qaytolmaydi. Bu turli omillar bilan bog'liq: uzoq vaqt davomida nazorat ostida yashashga o'rganib qolganlik, o'zi mustaqil qaror qabul qila olish ko`nikmasining kamligi va haddan tashqari nazoratida bo'lgani tufayli ko'plab ijtimoiy aloqalarni yo'qotdi[1].

Oilaviy zo'ravonlikdan jabrlangan ayollar muloqot qilishda qobiliyatlarini namoyish eta olmaydilar. Ularda tashvishlanish va sherikga qaramlikning kuchayishi, o'zini past baholash, qobiliyatsizlik hissi, o'zini-o'zi tanqid qilishning yuqori darajasi, mavjud vaziyatda faqat o'zlarini ayblash istagi va boshqa turdagi muvaffaqiyatsizliklar bilan tavsiflanadi. Zo`ravonlik qurboniga aylanmagan ayollar bilan solishtirganda, ular sub'ektiv nazorat darajasida sezilarli farqlarni ko'rsatadilar.

Oiladagi zo'ravonlikning eng xavfli shakli psixologik yoki hissiy zo'ravonlik hisoblanadi. Psixologik zo'ravonlikda oilaning mustaxkamligiga va oila a'zolarining ruhiyatiga ta'siri bo'lib, psixologik travmaga olib kelishi mumkin. Do'q-po'pisa, haqorat, ruhiy jihatdan ifodalangan bezorilik kabilar oiladagi psixologik zo`ravonlikning elementar ko`rinishidir. Zo'ravonlikning bu shakli deyarli hamma oilada uchraydi. Biroq, ko`pincha o`z shaxsiy chegaralarini belgilab olgan, vaziyatlarni adekvat taxlil qila olgan shaxslarda bu muammo bartaraf etiladi va oilada surunkali zo`ravonlik xolatini oldini oladi.

Oilada psixologik zo'ravonlikni boshdan kechirganlar zo'ravonlikni boshdan kechirmaganlarga qaraganda kuchliroq hayotiy tajribalarni boshdan kechiradilar.

Psixologik zo'ravonlik muhitida jabrlanganlarda "jabrlanuvchi" qiyofasi rivojlanadi, bu unga butun hayoti davomida hamroh bo'lishi mumkin.

Tizimli zo'ravonlik jiddiy psixologik holatga olib keladi, bular: azob-uqubatlarga, travmadan keyingi stress, depressiya, tashvish va ba'zan yanada xavfli oqibatlariga olib keladi, ba'zan o'z joniga qasd qilishga urinish xolatlari ham kuzatiladi.

Psixologik zo'ravonlikning qisqa muddatli oqibatlari salbiy tajribalar to'plami (tahqirlash, xafa qilish, aybdorlik hissi, qo'rquv, tashvish, o'ziga shubha)ni xosil bo'lishiga ham sabab bo'ladi.

N.M. Platonov va Yu.P. Platonovlarning ta'kidlashicha, "oilada ayollarga nisbatan zo'ravonlik - bu ayollarga jismoniy, jinsiy yoki ruhiy zarar yoki azob-uqubatlarni keltirib chiqaradigan yoki olib kelishi mumkin bo'lgan har qanday gender zo'ravonlik harakati, shu jumladan jamoat joyida yoki shaxsiy oila hududida bunday xatti-harakatlar bilan tahdid qilish, majburlash yoki o'zboshimchalik bilan ozodlikdan mahrum qilishga urinishlar kiradi. Shunday qilib, zo'ravonlik nafaqat odam ustidan hokimiyatni qo'lga kiritish, unda keskinlik va qo'rquv hissini keltirib chiqaradigan harakat, balki boshqa odamning xatti-harakati, fikrlari va histuyg'ularini nazorat qilishdir[3].

XULOSA. Tadqiqotchilar oiladagi zo'ravonlikni boshdan kechirishning bir necha turlarini aniqlaydilar, uni boshdan kechirgan ayolning shaxsiy omillariga bog'liqligini aloxida ta'kidlaydilar.

An'anaviy ravishda oiladagi zo'ravonlik xolatlarini oqibatlarni to'rt guruhga bo'lish mumkin: kognitiv, hissiy, xulq-atvor va ijtimoiy. Kognitiv oqibatlarga kognitiv sohadagi o'zgarishlar xususan: diqqatni jamlashda qiyinchilik, xotira buzilishi, aqliy zaiflik va umumiy akademik ko'rsatkichlarning pasayishi kiradi.

Hissiy oqibatlarga: xavotirning kuchayishi, aybdorlik va uyat hissi, nochorlik va qaramlik hissi, tashqi tajovuzning yuqori darajasi, o'ziga ishonchsizlik, histuyg'ularning namoyon bo'lishini nazorat qilishlar kiradi[2].

Xulq-atvor oqibatlariga: o'z-o'zini yo'q qiladigan xatti-harakatlar, fohishalik, jinsiy buzilish, alkogol yoki giyohvand moddalarga qaramlik va befarqlik kiradi. Ijtimoiy munosabatlarni qurishga qodir emaslik va istamaslik, jinoiy xatti-harakatlarga moyillik, izolyatsiyaga moyillik kabilar kiradi. Zo'ravonlikdan takroriy jabr ko'rish ayollarning psixologik va jismoniy sog'ligiga kuchli ta'sir etishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Ibragimov, X., and Abdullayeva Sh. "Pedagogika nazariyasi (darslik)." T.: Fan va texnologiya 288 (2008).

2. Ибраимов Х. И. Креативность как одна из характеристик личности будущего педагога //Наука, образование и культура. – 2018. – №. 3 (27). – С. 44-46.
3. Ibragimovich, Ibraimov Kholboy. "Theoretical and methodological basis of quality control and evaluation of education in higher education system." International journal of discourse on innovation, integration and education 1 (2020): 6-15.
4. Mahmutovna T. X. Ways to Form Immunity of Protection from" Public Culture" in Adolescent Students //Kresna Social Science and Humanities Research. – 2022. – Т. 3. – С. 115-117.
5. Makhmutovna T. K., Ibragimovna T. I. Specific features of the pedagogical process focused on increasing the social activity of youth //Asian Journal of Multidimensional Research (AJMR). – 2020. – Т. 9. – №. 6. – С. 165-171.
6. Abdullaeva, B. S., Sobirova, M. A., Abduganiev, O. T., & Abdullaev, D. N. (2020). The specifics of modern legal education and upbringing of schoolchildren in the countries of the post-soviet world. Journal of Advanced Research in Dynamical and Control Systems, 12(2), 2706-2714.
7. Oglu, Abduganiev Ozod Tursunboy. "Pedagogical Conditions And Mechanisms Of Development Of Social Active Civil Competence In Students." Turkish Journal of Computer and Mathematics Education 12, no. 7 (2021): 433-442.
8. Abduganiev O. Developing Student Civil Competency //Eastern European Scientific Journal. – 2019. – №. 1.
9. Махмудов А. Х., Джураев Р. Х., Ахунжонов А. Т. Дидактический потенциал шахматной игры //Наука и образование сегодня. – 2020. – №. 6-2 (53). – С. 70-71.
10. Джураев Р. Х., Махмудов А. Х., Фефелов В. С. Методология формирования учебнотворческого плана для компетентностной подготовки магистров //Педагогические науки. – 2012. – №. 1. – С. 84-90.
11. Махмудов А. Х., Абдурахмонов З. Б. Таълимда замонавий рақамли технологияларидан фойдаланишнинг ютуқлари ва муаммолари //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. CSPI conference 3. – С. 97-99.